

ULUSLARARASI İLİŞKİLERE DİSİPLİNERARASI BİR YAKLAŞIM: ULUSLARARASI İLETİŞİM PERSPEKTİFİ

Editör: **Burcu Sunar Cankurtaran**

ULUSLARARASI
İLİŞKİLER
KÜTÜPHANESİ

**ULUSLARARASI İLİŞKİLERE
DİŐİPLİNLERARASI BİR YAKLAŞIM:
ULUSLARARASI İLETİŞİM PERSPEKTİFİ**

ISBN: 978-605-65942-4-3

1. Basım, Nisan 2016

Uluslararası İlişkilere Disiplinlerarası Bir Yaklaşım: Uluslararası İletişim Perspektifi

Editör: BURCU SUNAR CANKURTARAN

© *Copyright 2016, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi adına RÖLE AKADEMİK YAYINCILIK.
SERTİFİKA NO.: 28503
Bu baskının bütün hakları Röle Akademik Yayıncılığa aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın,
kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı,
çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.*

Genel Proje Koordinatörü: Esra DİRİ -uikutuphanesi@yahoo.com.tr-

Sayfa Tasarımı: Hamide YALÇIN - yalcinhamide@gmail.com.tr-

1. Basım: İstanbul - Nisan 2016

Baskı: Birlik Fotokopi Baskı
Ozalit ve Büro Malz.
San.Tic. Ltd. Şti. Sertifika: 20179

Röle Akademik Yayıncılık

Güzelce Mah. Aydınlar Cad. No.: 358

(Jandarma Kampı Yanı)

34530, Büyükçekmece, İstanbul.

Telefon: (212) 868 04 26

İÇİNDEKİLER

Önsöz	vi
Soğuk Savaş Döneminde “Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni (NWICO)” Tartışmaları BURCU SUNAR CANKURTARAN	1
Bir Soğuk Savaş Teknolojisi Olarak İnternet’in Ortaya Çıkışı ve Gelişimi BEGÜM KURTULUŞ	18
Dünyada Kullanılmayan İnternet ve Demokrasi: Sayısal Uçurumun Nedenleri, Eleştiriler, Öneriler GÜLEN KURT ÖNCEL	34
Dijital Diplomasi: Bir Literatür İncelemesi ERKAN SAKA SEVGÜL AKBUZ EZGİN	55
Türk Dış Politikasında Diplomasinin Yeni İletişimsel Boyutları ve Mekanizmaları: Dijital Diplomasi MUHARREM EKŞİ	75

Kamu Diplomasisinde Sosyal Medyanın Önemi

GAYE ASLI SANCAR.....93

Arap Baharı'nın Ardındaki Dinamik:**Youtube-Twitter-Facebook Uygulamalarının Siyasal İletişim Boyutu**

PINAR ÖZDEN CANKARA.....118

Dış Politika Açısından Bilgi Sızıntıları ve İnternet Yönetimi:**Wikileaks ve Edward Snowden Vakaları Üzerinden Bir Okuma**

SERKAN KEKEVİ.....138

Dijital Militarizm

AŞKIN İNCİ SÖKMEN.....165

Kültürlerarası İletişim Aracı Olarak Turizm

İSA BAYHAN & GÜREL ÇETİN & ORHAN AKOVA.....190

Uluslararası İlişkilerin Popüler Kültürle Buluşması:**Tenten'in Uluslararası Maceralarının Toplumsal ve Siyasal Boyutları**

AHMET EMRE ATEŞ.....219

Yazarların Özgeçmişleri.....235

Dizin.....241

ÖNSÖZ

Bu kitap için, aslında 10 seneden fazla bir zamandır hayalini kurduğum bir projenin ilk adımı demek, yanlış olmaz. Sosyal bilimlerin farklı alanlarında eğitim almış olmaktan kaynaklandığını düşündüğüm, disiplinlerarası çalışmalara duyduğum ilgi ve hayranlık, yıllarca, disiplinlerarası bir çalışmayı bir gün yapabilme ümidi taşıyamama sebep oldu. Disiplinlerarası bir bakış açısıyla çalışmak istediğim farklı alanlar olsa da, beni en çok heyecanlandıran düşüncelerden biri, Uluslararası İlişkiler ile Uluslararası İletişim alanını birleştirmeyi denemektir. Bu çalışma ile bu hedefi bütünüyle gerçekleştirdiğimi söylemek, bu çalışmanın sınırlarının çok ötesindeki ideal bir duruma işaret edeceği için, gerçekçi olmayacaktır. Ne var ki, bu çalışmaya göz gezdirenlerin, bunun iyi niyetli bir deneme olduğunu akıllarında tutarak, kitapta göreceklere yazıların değindiği konulara “isabetli” değerlendirmesi yapmaları, bu ilk adımın benim açımdan olumlu bir mesafe kaydettiğinin göstergesi olacaktır.

Bu süreçte, yazmak ve yazıldığını görmek istediğim daha onlarca başlık olmasına rağmen, böyle bir derleme çalışmasına başlamanın kendince zorlukları olduğunu gördüm. Disiplinlerarası çalışmaların Türkiye’de genel olarak az ilgi görmesi, doğrudan bu iki alanı birleştirerek çalışanların azlığı, bu az sayıdaki kişilerden akademik kariyerinin ileri safhasında olanlara, iddialı olmamayı tercih eden bir çalışmaya katılmaları konusunda teklifte bulunmaktaki tereddütüm, beni, çoğunu doğrudan tanıdığım, birikimlerine ve bakış açılarına güvendiğim yazarlarla çalışmaya itti. Dolayısıyla belli bir zaman dilimini aşmadan, yazar kadrosunu genişletme hedefi gözetmeden, en çok ilgimizi çeken konuları yaz-

mayı tercih ettik. Diğer taraftan, uluslararası ilişkiler ile uluslararası iletişimin kesiştiği ve su yüzüne çıkarılmayı bekleyen o kadar çok o konu var ki, ikinci ve daha geniş bir kitap fikrinin, beni şimdiden heyecanlandırdığını söyleyebilirim. Umudum odur ki, bu kitap iki disiplinin de çalışanlarına ve öğrencilerine ulaşır; ikinci bir kitapta kendi bakış açıları ve ilgilendikleri konularla ilgili yer almak isteyenler iletişime geçer; yeni bir kitap çalışmasını daha geniş bir kadroyla, daha çeşitli konular işleyerek yapma fırsatına kavuşuruz.

Diğer taraftan, mutlaka belirtilmesi gereken hususlardan biri, aslında bu konulara ilişkin farklı dergilerde ve kitaplarda pek çok yazının yayımlanmış olduğudur. Belki de kitabın amacını daha net ortaya koyabilmek için, şöyle ifade etmek gerekebilir: Örneğin ne NWICO tartışmaları, ne “sayısal uçurum” tartışmaları, ne de popüler kültür unsurlarının siyasi içerikleri ilk kez bu kitapta yazıldı. Kitapta yer alan hemen her konu üzerine geniş denebilecek ya da her an genişlemekte olan bir literatür bulmak mümkün. Bu kitabın yapmak istediği ise, Uluslararası İlişkiler disiplini çalışanlarına ve öğrencilerine, bu konuların da kendi disiplinlerine dahil olduğu, resmi tamamlamak için oldukça uygun parçalar sunduğu, “alçak siyaset”in giderek daha çok konuşulduğu disiplinde, bu konulara aşinalığın pozitif bir değer katacağı yönünde bir öneride bulunmaktadır. “İletişimcilerin işi” olduğu varsayılarak yadsınan koca bir literatürün, “Uluslararası İlişkilercilerin” dikkatini çekmek üzere beklediği varsayımından hareket eden bu kitap, bu konuları Uluslararası İlişkiler’in gündemine sokmak noktasında, tek bir tuğla vazifesi bile görebilirse, amacına ulaşmış olacaktır. Kaldı ki, Uluslararası İlişkiler disiplininin kurucuları ve biçimlendiricileri olduğu varsayılan ABD ve Birleşik Krallık ekolünün ilgi alanlarının, araştırma konularının ve ortaya koydukları metinlerin daha dinamik, yeniliğe açık, çeşitli ve hatta renkli olduğunu gözlemlemek zor değildir. Uluslararası İlişkiler’in konusunun ne olduğuna ilişkin küresel olarak yapılan tartışmaların farkında olmakla birlikte; Türkiye’de büyük ölçüde “yüksek siyaset” ile özdeşleşen Uluslararası İlişkiler disiplininin sosyoloji, iletişim, antropoloji gibi alanlardan beslendikçe odağını kaybedeceğine değil, gelişeceğine ve dünyayı daha geniş bir perspektiften anlamlandırabileceğine olan inancım, bu kitabın Uluslararası İlişkiler alanının çalışanlarına ve öğrencilerine seslenebileceği yönündeki umudumu da korumamı sağlamaktadır.

İletişim denildiğinde, özellikle 2000’lerden itibaren akla neredeyse sadece İnternet’in gelmesine paralel şekilde, bu kitapta da özellikle İnternet’in dönüştürücü etkisi üzerine odaklanan yazılar okuyacaksınız. Kitaptaki ilk yazı ise, tarihsel olarak bakıldığında, henüz İnternet’in sivillerin kullanımına açılmadığı ve

dolayısıyla uluslararası ilişkilerde bir dönüşümü tetiklemediği bir döneme geri giderek, 1970'lerdeki "Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni" (NWICO) tartışmalarını konu almaktadır. Bağlantısızlar Hareketi'nin talep ettiği bu yeni iletişim düzeni, dönemin uluslararası ilişkilerinin önemli bir boyutu olarak, üzerinde daha fazla durulması gereken konulardan biridir. Bağlantısızlar'ın itiraz ettiği üzere, iletişim ağlarını ellerinde tutan devletlerin ekonomik ve siyasi güçlerini pekiştirmelerinin, pekiştirdikçe de iletişim ağları üzerindeki kontrollerini daha da arttırarak, az gelişmiş ülkelerle aralarındaki uçurumu daha da derinleştirdikleri bir döngü yaratmalarının somut örneklerinden biri olarak NWICO, kitaptaki ilk yazının konusudur ve Burcu Sunar Cankurtaran tarafından kaleme alınmıştır.

İkinci yazı, hayatlarımızı ve uluslararası ilişkileri de dönüştüren ve elbette kitapta çokça referans verilen İnternet'in, hangi koşullarda ve hangi amaçla ortaya çıktığını özetlemekte; böylece, sonraki yazılarda sıklıkla bahsedilen bu yeni iletişim mecrasının kendi içinde de nasıl bir gelişim gösterdiğini açıklamaktadır. Begüm Kurtuluş tarafından kaleme alınan makalede, İnternet'in Soğuk Savaş koşullarında, ABD'nin SSCB'nin Sputnik başarısının altında kalmamak için, gelişmiş düzeyde savunma araştırmalarını desteklemek ve koordine etmek üzere başlattığı bir girişimin sonucu olduğu anlatılmaktadır. 1990'larda sivillerin kullanımına açıldıktan sonra ise, İnternet herkesin katkıda bulunup geliştirebileceği "açık bir mimari yapı" olarak varlığını devam ettirmektedir.

Sonrasında Gülen Kurt Öncel, İnternet'in neredeyse mucizevi bir şekilde küreyi bilgiyle sarmalama etkisine yakından mercek tutarak, "sayısal uçurum" kavramına işaret etmekte ve dünyadaki eşitsizliklerin artık sadece ekonomik ya da sosyo-kültürel temelde anlaşılamayacağını, "dijital eşitsizliğin" de bu tartışmaların bir parçası haline geldiğini vurgulamaktadır. Öyle ki, bilgiye ulaşma ve bilgiye ulaşma mekanizmalarına sahip olup olmama üzerinden tarif edilebilecek bu yeni eşitsizlik biçimi, var olan diğer eşitsizlikler için de çarpan etkisi yapmakta, uçurumun giderek büyümesine sebep olabilmektedir. Yazıda aynı zamanda sayısal uçurum ve demokrasi arasındaki bağı da vurgu yapılmıştır.

İnternet'in özellikle dış politika çalışmalarında kendini en çok gösterdiği kavramlardan biri olan "dijital diplomasi", bu kitapta da oldukça geniş bir biçimde işlenmeye çalışıldı. Erkan Saka ve Sevgül Akbuz Ezgin, dijital diplomasi üzerine yaptıkları literatür incelemesinde, tanım, tarihçe ve pratikler başlıkları altında, kavram üzerine yazan pek çok yazarın çalışmasını inceleyerek, yaptıkları tanımları, tanımların ayırt edici yönlerini, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, çeşitli ülkelerin bu yeni kavramı nasıl anlamlandırdıklarını aktar-

makta, aynı zamanda kavramın ortaya çıkış sürecine de değinmektedirler. Çalışmanın pratikler bölümünün, gelecekte üzerinde çalışmaya uygun örnek olayların ne kadar çeşitli olduğunu göstermesi bakımından, oldukça ilgi çekici olduğunu söylemek mümkün.

Hemen ardından Muharrem Ekşi, dijital diplomasinin geleneksel diplomasiyi nasıl dönüştürdüğünü tarif ettiği, ikisi arasındaki farklara dikkat çektiği makalesinde, dijital diplomasinin araçlarından da söz etmekte ve kamu diplomasinin bir parçası olarak dijital diplomasinin Türkiye’deki uygulanaşına yer vermektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin kamu diplomasisi başlığı altında özetlenebilecek genel diplomatik dönüşüm sürecine kolaylıkla adapte olduğunu söyleyen Ekşi, henüz Türkiye’nin devlet düzeyinde sistematik bir dijital diplomasi stratejisi geliştirmediğini, ancak dünya sosyal medya araştırmalarında Türk liderlerin bireysel kullanım açısından ilk sıralarda yer aldığını ifade etmektedir.

Sonraki makede Gaye Aslı Sancar, kamu diplomasisini, Uluslararası İlişkiler disiplininin iletişim boyutu biçiminde ele alarak, hem kamu diplomasisini kavramsal olarak açıklamakta, hem de kamu diplomasisinde sosyal medyanın rolüne değinmektedir. Sancar, bu çerçevede, Türkiye’de son yıllarda kamu diplomasisi ve dış politika ilişkisi ekseninde en çok konuşulan kurumlardan olan Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Dışişleri Bakanlığı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’nın sosyal medya hesaplarını incelemekte; kamu diplomasisinin kitle iletişimi ayaklarından olan TRT ve Anadolu Ajansı’nın da sosyal medyadaki etkinliklerini değerlendirmektedir.

Sosyal medyanın stratejik kullanımı, elbette sadece devletlere has olmadığı ve hatta onlardan önce bireyler ve bireylerin oluşturduğu toplumsal gruplar tarafından keşfedildiği için, toplumsal hareketler bağlamında da sosyal medyanın etkisi mutlaka incelenmesi gereken konular arasında yer almaktadır. Bu çerçevede, Pınar Özden Cankara, farklı ulus-devletlerin toplumlarını aynı düşünce ve hissiyat altında birleştiren bir toplumsal hareket olarak Arap Baharı’nın mümkün olabilmesinin ardındaki dinamiklerden birinin sosyal medya olduğunu vurgulamakta; muhaliflerin birbirlerinden haberdar olabilmelerinde, düşüncelerini paylaşabilmelerinde ve örgütlenebilmelerinde, siyasi otoritenin müdahalesine bağışık olan sosyal medyanın rolünden bahsetmektedir. Diğer taraftan Cankara, teknolojiyi insan iradesinin üzerine koyarak, devrimin gerçekleşmesinin yalnızca sosyal medyaya bağlanabileceği tuzağına da düşmemek gerektiğini hatırlatmakta ve bir gazeteciden şu sözleri alıntılanmaktadır: “Bu Twitter ya da Facebook devrimi değil, devrim sokaklarda ve kan kokuyor.”

Bir sonraki bölümde Serkan Kekevi, İnternet'in farklı amaçlarla kullanılabilceğinin başka bir örneğine işaret ederek, "bilgi sızıntısı" kavramına ışık tutmaktadır. Son birkaç yılda özellikle Wikileaks, Edward Snowden ve bu kitabın yayınlanma arifesinde Nisan 2016'da ortaya çıkan Panama Belgeleri vakaları, uluslararası ilişkilerde istihbaratın yeni bir boyutunun da konuşulmaya başlanacağına sinyallerini vermektedir. Kekevi, Wikileaks ve Snowden vakalarını ele aldığı makalesinde, bilgi sızıntısının ne olduğu, hangi amaçlarla yapıldığı, kimleri ve hangi kurumları hedef aldığı gibi konuları işlemekte; aynı zamanda devletlerin kendilerini bu sızıntılardan korumak için bir İnternet yönetimi geliştirmek istediklerine değinerek, ABD'nin İnternet yönetimindeki hakimiyetine de işaret etmektedir.

Aşkın İnci Sökmen ise, makalesinde, Uluslararası İlişkiler literatüründe yeni kullanılmaya başlayan kavramlardan biri olan "dijital militarizm"i tarif etmekte ve dijital teknolojilerin ulusal güvenlik alanında giderek daha çok kullanıldığını ve kullanılacağını açıklamaktadır. Askeri gücün teknoloji ve bilimsel gelişmelerle buluşmasının, devletlerin gücünü belirleyen temel unsurlardan biri olduğuna dikkat çeken Sökmen, yeni tür silahlardan, yeni tür güvenlik tehditlerinden, yeni tür güvenlik önlemlerinden, yeni tür savaşlardan ve hatta savaşçılardan da bahsetmekte; ayrıca orduların sosyal medyadaki varlıklarının nasıl bir iletişim stratejisinin parçası olduğunu anlatmaktadır.

İsa Bayhan, Gürel Çetin ve Orhan Akova'nın kaleme aldığı makale ise, disiplinlerarası çalışmaların ne kadar geniş yelpazeye yayılabileceğinin bir göstergesi olarak, kitaba Turizm alanını da katmakta; kültürlerarası bir iletişim aracı olarak, doğası gereği uluslararası olan (dış) turizmin nasıl etki ettiğine odaklanmaktadır. Yazıda, turizmin insan gruplarının iletişiminde nasıl temel unsurlardan biri olduğu, devletlerarası krizlerden nasıl etkilendiği, ideoloji temelli turizmin toplumlararası iletişime yansması, demokrasi-turizm ilişkisi, devletlerin bir halkla ilişkiler ve propaganda aracı olarak turizmi nasıl kullandıkları üzerine bilgi verilmektedir.

Kitabın son yazısı, yine, disiplinlerarası çalışmalara geniş bir perspektiften yaklaşmanın, aslında pek çok olgu ve olayı anlamaya çalışırken, ne kadar özgülleştirici ve hatta eğlenceli olabileceğinin bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. Ahmet Emre Ateş'in hem sanata, hem siyasete, hem bir iletişim mecrası olarak çizgi romana temas eden yazısı, herkesin tanıdığı çizgi karakter "Tenten" üzerinden, siyasi tarihle kültürel temsillerin nasıl buluştuğunu ve popüler kültürün bir parçası haline geldiğini göstermektedir. Tenten romanlarındaki temel temalara değindiği yazısında, Ateş, Charles de Gaulle'ün "dünyadaki en büyük raki-

binin Tenten olduğu”nu söylediğini de aktararak, çizgi romanın aslında ne kadar ciddi bir iletişim aracı olduğunun da altını çizmektedir.

Teşekkürlerime öncelikle kitaba katkı vermeyi kabul eden tüm yazarlarla başlamak isterim. Bu kitaptaki makaleler, genel itibarıyla, Uluslararası İlişkiler veya İletişim disiplinlerinde çalışan, birikimlerine ve arkadaşlıklarımıza güvenerek projeye dahil olmaları yönündeki ricamı kırmayan akademisyenler tarafından yazılmışlardır. Onlar yazmayı kabul etmeselerdi, bu kitap ortaya çıkamazdı. Dolayısıyla tüm yazarlarımıza ayrı ayrı teşekkür etmeyi borç bilirim. Hemen ardından, bu kitap daha bir düşünce aşamasındayken, hazırlamam konusunda bana cesaret veren ve kitabın basımını üstlenen Esra Diri’ye ve büyük bir emekle kurduğu Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi’ne çok teşekkür ederim. Onlar olmasaydı, herhalde, bu ilk kitap derleme macerasına giremezdim. Kitap üzerinde çalışmaya başladıktan sonra, ilk kez uluslararası iletişim üzerine ders vermeye başlamam, bu süreçteki güzel tesadüflerden biriydi. Uluslararası iletişim odaklı konuların Uluslararası İlişkiler öğrencilerinin ilgisini çekip çekmeyeceğini düşündüğüm bir sırada, oldukça ilgili, meraklı, öğretilen geleneksel konuların ötesine geçmekten heyecan duyan genç insanlarla karşılaşmak benim için kesinlikle motive edici oldu. Dolayısıyla bu dersi dinlemeye gelen, konulara ilgi gösteren, kendi örnekleri, tecrübeleri, bakış açılarıyla derse katılım sağlayan tüm öğrencilerime teşekkür ederim. Kitabın basımına çok az zaman kala, kaynakçalar konusunda yardımlarını aldığım yüksek lisans öğrencileri Nurcan Ceyhan’a ve Merve Aksoy’a da emek verdikleri için teşekkürlerimi sunarım. Ve elbette eşim Gafur Cankurtaran’a, çalışabilmem için her zaman uygun bir ortam yarattığı ve beni koşulsuzca desteklediği için minnettarım. O, bu kitabın arkasındaki gizli kahramandır.

Bu çalışmada hiç kuşkusuz eksikler ve hatalar vardır. Tüm eksiklerin ve hataların sorumluluğu bu kitabın derleyeni olarak bana aittir. Eleştirileriniz, uyarılarınız, yorumlarınız ve katkılarınız, elbette hem beni, hem de tüm yazarlarımızı çok mutlu edecektir.

Burcu Sunar Cankurtaran

Moda, 2016

Soğuk Savaş Döneminde “Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni (NWICO)” Tartışmaları

Burcu SUNAR CANKURTARAN*

Giriş

Uluslararası ilişkiler çalışmalarında, Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Batı Bloğu ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Doğu Bloğu arasındaki yarışın, özellikle siyasi, ekonomik, askeri, teknolojik ve ideolojik boyutu üzerinde durulsa da, uluslararası iletişim alanında yaşanan gelişmeler de, bu yarışın doğrudan bir parçasıdır. ABD, kitle iletişimi-nde “bilginin serbest akışı”nı prensip olarak benimseyerek ve dolayısıyla liberal, özgürlükçü, herkesin bilgi edinme ve gerçeklerden haberdar olma hakkına sahip olduğunu düşünen bir yönetim olduğunu iddia ederek, kendi değerlerinin dünyaya serbestçe yayılmasını sağlamayı amaçlamaktaydı. SSCB ise, aynı biçimde, herkesin bilgi edinme ve gerçeklerden haberdar olma hakkına sahip olduğunu düşünen bir yönetim olduğu için, hangi iletişim mecralarından hangi mesajların verildiğinin düzenlenmesi, kontrol edilmesi gerektiğini savunuyor; “bilginin serbest akışı” kılıfı altında kendi değerlerini empoze eden emperyalizmin ve Batı propagandasının maskesini düşürecek bir uluslararası iletişim düzenine ihtiyaç olduğunu ileri sürüyordu. Diğer taraftan, her iki bloktan da uzak kalarak, kendi siyasi, ekonomik ve toplumsal kalkınmalarına odaklanmak isteyen Üçüncü Dünya ülkeleri, uluslararası iletişim alanında da bağımlılık ilişkilerine karşı çıkıyor, kitle iletişim araçları üzerinden yaratılan bağımlılığın,

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, bsunar@istanbul.edu.tr.

henüz kurtuldukları kolonyalizmin yeni araçlarla bir devamı olduğunu dile getiriyorlardı. Üçüncü Dünya'nın, kendi iletişim altyapılarına, kendi haber ajanslarına, kendi dillerinde mesajlara kavuşmalarına ve bağımsız bir iletişim yapısının kurumsallaştırılmasına olanak vereceğine inanarak, 1970'lerde somut olarak tartışmaya başladıkları "Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni" (New World Information and Communication Order-NWICO), UNESCO'nun da gündemine girecek, örgüt bünyesinde oldukça tartışmalı bir dönemin başlamasına yol açacaktır. NWICO'nun başlıca özelliği, 1970'li yıllarda, eleştirel yaklaşımların ortaya çıkmasına ve iletişim olgusunun önem kazanmasına paralel olarak, Bağlantısızlık Hareketi adıyla oluşturdukları siyasi örgütlenme aracılığıyla, Üçüncü Dünya ülkelerinin, tepkilerini somutlaştırdıkları bir önermeler bütünü olmasıdır.

Ne var ki, ABD'nin UNESCO'dan ayrılmaya kadar giden tepkisiyle başa çıkmakta zorlanan ve Soğuk Savaş'ın sonuna yaklaşılmasıyla birlikte, hem dayandıkları eleştirel perspektiflerin, hem de kendi siyasi önemlerinin azalmasıyla karşılaşan Bağlantısız ülkeler, NWICO tartışmalarının neredeyse tamamen bitmesine engel olamayacaklardır. Günümüzde NWICO'nun ruhunu yaşatmaya çalışan az sayıdaki girişimler marjinal kalırken, uluslararası iletişim alanında örgütlü bir şekilde "yeni düzen" tartışmaları yapan kurum olarak Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi (World Summit of Information Society-WSIS) ise, NWICO'nun savunduğunun tam tersi bir düzenin güçlendirilmesi yönünde çalışmalar yapmaktadır.

Bağlantısızlık Hareketi ve "Yeni Düzen" Arayışları

Soğuk Savaş'ın dünyayı Doğu ve Batı bloklarından ibaret olacak şekilde ideolojik anlamda ikiye bölmesinin ötesine geçerek, gündemlerinin merkezine kendi ekonomik ve siyasi kurtuluşlarını yerleştiren Üçüncü Dünya ülkeleri, 1955 yılında, Endonezya'da Bandung Konferansı'nı toplamışlardır. Bağımsızlıklarını yeni kazanan Asya ve Afrika ülkelerinin, Bandung Konferansı'nı toplamalarının amacı, iki ideolojik kampın da etkisine girmemek üzere bir dayanışma içinde bulunmak idiye de, Konferans'a katılanlar arasında, gerek Türkiye gibi NATO yanlısı, gerek Çin gibi SSCB yanlısı, gerekse de Hindistan ve Endonezya gibi tarafsızlığı savunan ülkelerin bulunması, ortada oldukça heterojen bir yapı olduğuna işaret etmekteydi. Bu heterojen yapı itibarıyla, Bandung Konferansı, doğrudan ve hemen yeni bir felsefe oluşturamamışsa da, 1960'larda

“Bağlantısızlık Hareketi”nin ortaya çıkışı için bir başlangıç noktası olmuştur.¹ Çoğu yoksul, ekonomik olarak geri kalmış, askeri açıdan zayıf, siyasi olarak belirsizliklerle dolu, sömürge yönetimleri altından yeni çıkmış bu ülkelerin, tam da bu zayıflıkları itibarıyla, iki bloktan birinin etkisi altına girmeleri oldukça olasıydı. Dolayısıyla iki bloğun da askeri ve siyasi ittifaklarına girmemek şeklinde özetlenebilecek olan Bağlantısızlık, bu ülkeler için bir dış politika stratejisi olarak ortaya çıkmıştı. Bu stratejinin iktisadi ayağı, önce Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı’nda (United Nations Conference on Trade and Development-UNCTAD), sonra da Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (The New International Economic Order-NEIO) tartışmalarında kendini göstermiştir.²

Bağlantısızlık Hareketi, Doğu-Batı ayrımının ötesinde, Kuzey-Güney bölünmesine de dikkat çekmekte, eşitlik ve egemenlik temelinde, demokratik ve özgürlükçü bir Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen talep etmekteydi.³ Ancak bu talep, yalnızca ekonomik ve siyasi alandaki gelişmelere bağlı olmayıp, her türlü hakimiyete karşı toplumların mücadelesinde giderek artan bir öneme sahip olan sosyo-kültürel unsurların da dikkate alınmasını gerektiriyordu. Dünyanın sadece yeni bir ekonomik düzene değil, aynı zamanda yeni bir sosyo-kültürel düzene ihtiyacı vardı. Bağlantısızlık Hareketi’nin 1976’da Kolombo’da düzenlediği Zirve’de ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü’nün (UNESCO) aynı yıl Nairobi’deki Genel Konferansı’nda resmi olarak başlatılan Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni (New World Information and Communication Order-NWICO) çalışmaları, kurulması arzu edilen yeni ekonomik düzenin, sosyo-kültürel ayağını oluşturmaktaydı.⁴ NWICO etrafında dönen tartışmalar, küresel iletişim ağlarının yönetimiyle ilgili mücadelede yeni bir sayfa açıyordu. 1960’lardan itibaren ABD, “serbest bilgi akışı” (free flow of information) prensibini savunuyor; ancak SSCB, Doğu Bloğu ve Bağlantısızlar, bu prensibin siyasi ve ekonomik motivasyonları olduğunu söyleyerek, ABD’yi eleştiriyordu. NWICO üzerine yapılan tartışmalar, 1972-1985 yılları arasında UNESCO’nun

¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul, Alkım Kitabevi, 2005, s. 624-625.

² Faruk Sönmezoğlu, “Bağlantısız Üçüncü Dünya’dan ‘Çevre Ülkeleri’ne”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No 41, Ekim 2009, s. 3-4.

³ Daya Kishan Thussu, *International Communication: Continuity and Change*, London, Arnold, 2003, s. 39.

⁴ Breda Pavlic ve Cees J. Hamelink, *The New International Economic Order: Links Between Economics and Communications*, Paris, UNESCO, 1985, <http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000657/065765eo.pdf>, (Erişim Tarihi 04.04.2016).

en önemli gündemlerinden biri haline geldi. NWICO'nun hayata geçirilmesi yönünde tartışmalar yürütmekten kaçınmayan UNESCO, gelişmiş ülkelerin ticari ve askeri iletişim altyapılarındaki hakimiyetlerine işaret etmiş; kültürel kimliklere, bağımsızlığa ve özgüvene vurgu yapan alternatif kalkınma paradig-malarını temel alacak şekilde, küresel medya sisteminde daha sıkı bir uluslararası düzenlemenin gerekliliğine dair görüş bildirmiştir. UNESCO'nun iletişim ağlarının düzenlenmesine karşı aldığı bu tavır, en önemli üyelerinden ABD ve Birleşik Krallık'ın sırasıyla 1984 ve 1985'te örgütten ayrılmalarına yol açacaktır.⁵

Aslında iletişim alanındaki teknolojik gelişmelerin siyasi ve ekonomik iktidar ilişkilerine etkisi, iletişim ağlarının sahipliği ve bu ağlar üzerinden gönderilen mesajların niteliği üzerine tartışmalar ilk kez yapılıyor değildi. Örneğin 19. yüzyılın ortalarına doğru icat edilen telgrafın, özellikle de kolonileriyle iletişim kurmasına imkân vermesi açısından, “üzerinde güneş batmayan” Büyük Britanya İmparatorluğu'nun⁶ ticari ve emperyal yayılma başarısının arkasındaki etkili araçlardan biri olduğu bilinmekteydi.⁷ 1850'de kurduğu haber ajansı Reuters vasıtasıyla, Britanya, Londra'yı tüm dünyanın haber merkezi haline getirmişti. Reuters, 20. yüzyıla, dünyadan haberleri toplayan ve şekillendiren ana kurum olarak girerken, aynı dönemde Britanya, dünyada iletişim amaçlı döşenmiş kabloların üçte ikisini elinde tutmaktaydı.⁸ 1919'daki Versay görüşmelerinde, en çok zaman ayrılan konularından biri, Britanya'nın ve ABD'nin iletişim ağları üzerinde çatışan çıkarları olmuştu. Görüşmelerde ABD, Britanya karteline karşı çıkarak, “serbest bilgi akışı” prensibini savunmuş; iletişim ağlarının bu prensibe göre düzenlenmesinin Wilson İlkeleri'nin barışçıl uluslararası politika çizgisiyle paralel olduğunu ve dünya barışına hizmet edeceğini iddia etmişti.⁹

Kuramsal olarak da, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan, toplumları sinir hücreleri, sinirler ve sinir merkezleri olan organik birlikler

⁵ Soenke Zehle, “New World Information and Communication Order”, George Ritzer (der.), *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization*, Malden, MA, Wiley Blackwell, 2012.

⁶ Britanya İmparatorluğu'nun büyük stratejisinde telgraf ağlarının yerine ilişkin bkz. Burcu Sunar, “Britanya İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisinde Telgraf Ağlarının Önemi: 1837-1914”, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi (ESBA)*, Cilt 5, Sayı 1, Ocak 2014, s. 1-14.

⁷ Armand Mattelart, *Mapping World Communication*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1994, s. 13-14.

⁸ Robert Pike ve Dwayne Winseck, “The Politics of Global Media Reform 1907-23”, *Media, Culture, Society*, Cilt 26, No 5, 2004, s. 645-646.

⁹ Thussu, a.g.e., s. 18-19.

biçiminde düşünme şekli, 1960’lar ve 1970’lerde, iletişim ağlarının, toplumun sınırları olarak tarif edilmesi haline dönüşmüştü.¹⁰ Örneğin Karl Deutsch, iletişim ağlarının hükümetlerin sınır ağları olduğunu iddia ederek, bu ağlar için bütünleşmenin hem eyleyeni, hem göstergesi yakıştırmalarını yapıyor¹¹; teknolojik determinizm cephesinde Harold Innis, iletişim ve sömürgecilik arasındaki ilişkiyi inceliyor ve iletişim teknolojilerindeki gelişimin, toplumsal değişimle bağlantılı olduğunu söylüyordu. Innis’e göre, sömürgeci güçlerin yayılma sınırlarını belirleyen, etkin iletişim olanaklarıydı.¹² NWICO tartışmalarını farklı kılan ise, Üçüncü Dünya’nın bir siyasi aktör olarak, önde gelen uluslararası örgütlerden biri olan UNESCO bünyesinde, örgütlü bir şekilde yıllara yayılan ve kuram ile pratiği, tespitler ile önerileri harmanlayacak biçimde sürdürdüğü bir tartışmalar dizisi olmasıdır.

Yeni Dünya Enformasyon ve İletişim Düzeni (NWICO) Üzerine Tartışmalar

Üçüncü Dünya ülkeleri, 1970’lerde, hem Bağlantısızlık Hareketi’nin verdiği motivasyonla, hem Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) çatısı altında ABD’ye ve İsrail’e karşı siyasi ve ekonomik bir tavır almalarına izin veren bir koza sahip olduklarının bilinciyle, BM bünyesinde “Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen” tartışmalarını başlatırken, aslında “yeni düzen” kavramını tesadüfen seçmiş değillerdi. Lenin’in emperyalizm teorisinden esintiler taşıyan kavramla, bu ülkeler “eski düzen”e karşı bir mücadele çağrısı yapıyor, entelektüel bir kavram ve bir siyasi program olarak, “dekolonizasyon” söylemi inşa ediliyordu.¹³ 1960’lı yıllardan itibaren Marksizm, Üçüncü Dünya’nın özellikle az gelişmişlik ve kalkınma meseleleri etrafında, bağımlılık kavramını öne çıkarıyor ve Batılı, pozitivist, modernleşme kuramlarına hem bir siyasal tepki, hem de bir kuramsal meydan okuma biçiminde, Uluslararası İlişkiler disiplinine de giriyordu.¹⁴ 1973 itibarıyla bu sürece, enformasyon ve iletişim alanları da dahil edildi. 1970’ler, hegemonya ve emperyalizm kavramlarının yapısal unsurlar olarak

¹⁰ Jan Van Cuilenburg, “Medya ve Demokrasi”, Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel (der.), *Televizyon Haberciliğinde Etik*, Ankara, 2009.

¹¹ Karl W. Deutsch, *The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control*, New York, The Free Press, 1966.

¹² Harold Innis, *İmparatorluk ve İletişim Araçları*, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2006.

¹³ Kaarle Nordenstreng, “The History of NWICO and its lessons”, Divina Frau-Meigs et al. (der.), *From Nwico to Wsis*, Bristol, GB, Intellect, 2012, s. 31-32.

¹⁴ Kalevi J. Holsti, *The Dividing Discipline: Hegemony and Diversity in International Theory*, Londra, Harper Collins Publishers, 1985, s. 66.

özellikle eleştirel teorisyenler tarafından ABD’de ve Avrupa’da çokça tartışıldığı ve kitle iletişiminin de bu süreçlerden bağımsız düşünülmemeyeceğinin dile getirilmeye başlandığı yıllardı.¹⁵

II. Dünya Savaşı’nın ardından ABD ve SSCB, iki ideolojik bloğun liderleri olarak dünyanın yükselen güçleriyken, aralarındaki mücadele, küresel enformasyonun akışıyla ilgili tartışmaları da kapsıyordu. 1954’te SSCB, Ukrayna ve Belarus, UNESCO’ya üyeliklerinin ardından, ABD’nin serbest akış prensibinin, egemen devletlerin işlerine müdahale edilemeyeceği kabulüne aykırı olduğunu iddia ettiler. 1960’larda UNESCO’ya üye olan bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkeler, bu eleştirileri sürdürerek, özellikle bağımlılık ve emperyalizm teorileri, medya tekelleşmesi, medyada yabancı sahiplikler, tek yönlü küresel bilgi akışı gibi kavramlar etrafında tartışmalar açtılar.¹⁶ Bu tartışmalarda Üçüncü Dünya ülkelerinin şikayetleri, Tunus’un Haberleşme Bakanı Mustafa Masmudi’nin dile getirdiği biçimde, genel itibarıyla birkaç temel noktaya dikkat çekmekteydi. Bu itirazlara göre; toplumsal ve teknolojik eşitsizlik sebebiyle, merkezden çevreye doğru tek yönlü bir bilgi akışı vardı ve bu durum, zenginlerle yoksullar arasındaki uçurumu açmaktaydı. Enformasyon zengini ülkeler, enformasyon yoksulu ülkelere şartlarını dikte etmekte ve yoksul ülkelerin ekonomik, siyasi ve toplumsal olarak bölünmesine yol açacak şekilde bir bağımlılık yapısı yaratmaktaydı. Arzu edilen yatay küresel bilgi akışının tersine, varolmaya devam eden dikey akış, Batı merkezli ulusötesi şirketler tarafından yönetilmekteydi. Ulusötesi medya, enformasyonu bir ürün gibi görmekte ve piyasa kurallarına tabi kılmaktaydı. Tüm enformasyon ve iletişim düzeni, neokolonyalizm mekanizmalarını yaratan ve sürdüren uluslararası eşitsizliğin bir parçasıydı ve onu desteklemekteydi.¹⁷

Armand Mattelard, 1970’li yılların, hem haber üretimini yöneten endüstriyel mekanizmalar, hem kitle kültürü, hem de uluslararası akış ve iletişim denge-sizlikleri açısından tarihsel bir dönem noktası olduğunu söylemekte ve bu döneme, “eleştirinin altın çağı” yakıştırmasını yapmaktadır.¹⁸ Nitekim, 1970’lerde, Bağlantısızlık Hareketi ve UNESCO, dünya düzenini eleştirme noktasında neredeyse işbirliği içindedirler. Uluslararası iletişim alanına ilişkin eleştirilerin ve taleplerin önce Bağlantısızlık Hareketi’nin kendi toplantılarında dile getirildiğini, sonrasında UNESCO’dan alınan destekle somutlaştırıldıklarını ve meşruiyet

¹⁵ Nordenstreng, a.g.e., s. 31-32.

¹⁶ Zehle, a.g.e.

¹⁷ Thussu, a.g.e., s. 43-44.

¹⁸ Armand Mattelart, *İletişimin Dünyasallaşması*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s. 87.

kazandıklarını görmek mümkündür. Örneğin, Bağlantısızlık Hareketi dahilindeki ülkeler, 1973'teki Cezayir toplantısında, kendi haber ajanslarını kurmak istedikleri yönündeki somut isteklerini ilk kez dile getirmişler; ardından UNESCO içinde bu konuda değerlendirmeler yapılmış ve 1976'daki Hindistan toplantısında bu istekleri gerçeğe dönüşmüştür.¹⁹ Bu talebin arkasında, dünyada haber yayımını tekelleştiren gelişmiş ülkelerin dört büyük haber ajansının (Associated Press-AP, Agence France Presse-AFP, Reuters, United Press International-UPI), objektiflikten uzak haberler verdiği eleştirisi vardır. 1973-1976 arasında düzenlenen bir dizi toplantı sonrasında, Bağlantısız Haber Ajansları Havuzu (Non-Aligned News Agencies Pool- NANAP) kurulmuş; hareket içindeki 12 ülke resmi olarak NANAP'ı kullanmaya başlamış, 1976'da bu sayı 40'a, 1981'de ise 87'ye çıkmıştır.²⁰

Bağlantısızlık Hareketi, NANAP'ın konu edildiği 1976'daki toplantıda, Yeni Delhi Deklarasyonu adı verilen metni ortaya çıkardı. Metin, temelde, uluslararası iletişim alanındaki eşitsizliği haber ajansları üzerinden değerlendirse de, aslında NWICO'nun arkasındaki motivasyonlara da ışık tutmaktaydı. Metin uluslararası iletişim alanındaki resmi şöyle açıklıyordu: Küresel bilgi akışları ciddi şekilde yetersiz ve dengesizdir. Enformasyonun iletim araçları, birkaç ülkenin elinde toplanmış durumdadır. Pek çok ülke, birkaç merkezden dağılan enformasyonun pasif alıcılarına dönüşmüşlerdir. Bu durum, bağımlılık ve haki-miyet ilişkisine dayanan kolonyal dönemin devamı biçiminde işlemektedir. Nelerin, nasıl bilinmesi gerektiği hakkındaki kararlar, birkaç ülkenin eline bırakılmış durumdadır. Enformasyonun dağılımı, birkaç gelişmiş ülkede kurulmuş birkaç haber ajansının elindedir ve dünyanın geri kalanı birbirlerini ve hatta kendilerini bu ajansların gözünden görmeye zorlanmaktadır. Siyasi ve ekonomik bağımlılık, nasıl kolonyalizm döneminin mirasıysa, enformasyon alanında da aynı durum geçerlidir ve bu da siyasi ve ekonomik gelişmeyi geciktirmekte-

¹⁹ Funda Başaran ve Hakan Yüksel, “Uluslararası İletişimin Eleştirel Ekonomi-Politiği: Soğuk Savaş'tan Yeniden Yapılanmalara”, Meltem Bostancı (der.), *Uluslararası İletişimin Ekonomi-Politiği*, İstanbul, Chiviyazıları Yayınevi, 2012, s. 45-46.

²⁰ NANAP bir alternatif olmanın ötesine hiçbir zaman geçememiştir. Öyle ki, 1981'de NANAP, 4 dilde, günde 40.000 kelime haber geçerken; AP, 1978'de, 9 dilde, bir milyondan fazla kelime haber geçmiştir. Soğuk Savaş'ın sona doğru yaklaşması ve bitmesi, NANAP'ı da zayıflatmış, etkinliğini azaltmıştır. 2005'te Malezya'nın öncülüğünde NANAP'ı tekrar canlandırma girişimleri başlatılmış, Bağlantısızlar Haber Ajansı (Non-Aligned News Network-NNN) adı altında yeni bir örgütlenmeye gidilmiştir. Matthew Crain, “Non-Aligned News Agencies Pool”, *Encyclopedia of Social Movement Media*, Thousands Oaks, Sage Publications, 2011, <http://sk.sagepub.com/reference/download/socialmovement/n161.pdf>, s. 1-2, (Erişim Tarihi 04.04.2016).

dir. Enformasyon araçlarının birkaç ülkenin ve haber ajansının hakimiyetinde olduğu durumda, enformasyon özgürlüğü, aslında, kendi tercihleri doğrultusunda bir enformasyon propagandası yapma özgürlüğü anlamına gelmektedir; geriye kalanların bilgilendirme ve bilgilendirilme hakları ise yadsınmaktadır. Özellikle Bağlantısız ülkeler, bu fenomenin kurbanı durumundadırlar. Bu ülkelerin dünya barışı, adalet, ve adil bir ekonomik düzen kurulması yönündeki bireysel ya da kolektif gayretlerinin hakkı, uluslararası medya tarafından teslim edilmekte ya da saptırılmaktadır. Birlikleri bozulmaya çalışılmakta, siyasi ve ekonomik bağımsızlık ve istikrarlarını koruma çabaları kötülenmektedir.²¹

Bu deklarasyon, Batı'da geniş kabul gören liberal basın kuramına da sert bir eleştiri getirmekteydi. Söz konusu enformasyon akışı olduğunda, laissez-faire mekanizmasının tekelleşmeye yol açacağına ve yeni bir kolonyal bağımlılık yaratacağına işaret ediyor; maddi araçlarla desteklenmedikçe ve dolayısıyla kullanılmadıkça, soyut bir enformasyon hakkından bahsetmenin yetersiz olduğu fikrini işliyordu. Her şeyden öte, medyadaki enformasyonun nesnel ve doğru olması gerektiğinin açıkça altını çizmekteydi.²²

Bu tartışmalar, UNESCO'nun ilerleyen toplantılarında, radyo frekanslarının dağılımı ve ulusal iletişim altyapısı gibi konuları da kapsamaya başlar ve nihayet, bağımlı pozisyonda olan ülkelerin sorunlarının tespit edilmesi ve çözüm yolları bulunabilmesi amacıyla, 1977'de bir komisyon kurulmasına sebep olur. "İletişim Sorunlarının Araştırılması İçin Uluslararası Komisyon"a (The International Commission for the Study of Communication Problems) başkanlık etmek üzere Nobel ve Lenin Barış Ödülü sahibi İrlandalı diplomat Sean MacBride görevlendirilir.²³ 1978'de bir rapor veren, 1980'de ise nihai raporunu sunan MacBride Komisyonu, böylece, enformasyon ve iletişimle ilgili meselelerin, uluslararası temsiliyete sahip bir örgütlenme aracılığıyla resmi olarak kağıda dökülerek, küresel gündemde dile getirilmesini ilk kez sağlamış olur.²⁴

İrlandalı MacBride'in yanısıra, içinde Kolombiya'yı temsilen Gabriel Garcia Marquez gibi isimlerin de bulunduğu 16 kişilik Komisyon'da, Fransa, Zaire, ABD, Endonezya, Tunus, Japonya, Kanada, Nijerya, Yugoslavya, Mısır, Hollanda, Şili, Hindistan ve SSCB'nin temsilcileri bulunuyordu. Komisyon,

²¹ Kaarle Nordenstreng, *The Mass Media Declaration of UNESCO*, Norwood, NJ, Ablex, 1984, s. 10-11.

²² Nordenstreng, "The History of NWICO and its lessons", s. 33.

²³ Mattelart, a.g.e., s. 88.

²⁴ Thussu, a.g.e., s. 45.

1980’de MacBride Raporu olarak da bilinen, “Many Voices, One World,” (Bir Çok Ses, Tek Bir Dünya) başlıklı dökümanı UNESCO’nun dikkatine sunar.²⁵ Gerek tarihsel sürecin, gerek kuramsal tartışmaların, gerekse varolan pratiklerin oldukça detaylı bir resminin çizildiği beş bölümlük raporda, üzerinde durulan ana tema, az ülkelerin dünyadaki ekonomik kaynaklardan ve iletişim kaynaklarından eşit bir şekilde yararlanmaları gerektiği idi. Raporda, bu eşitsiz durumu yaratan unsurlar olarak zenginlerle yoksullar arasındaki ekonomik eşitsizliğe dikkat çekilmiş; “bir çok ses”in kendini duyuramamasına da sebep olan Kuzey-Güney arasındaki enformasyon akışındaki dengesizlikler, bu eşitsizliğin bir sonucu olarak dile getirilmişti. Batılı olmayan ve Batı’ya göre daha az gelişmiş olan ülkeler, radyo, televizyon, film ve uydu iletişimde Batı hakimiyetini eleştiriyor; radyo frekanslarının eşitlik gözeterek dağıtılması, dergiler, kitaplar ve gazeteler için düşürülmüş uluslararası posta tarifesi, telekomünikasyon ücretlendirmelerinde kolaylık, daha az kısıtlayıcı bir telif hakları yasası, uydu yayınlarının engellenmesine karşı koruma ve kitle iletişim araçlarının ticari ürünler olduğu düşüncesinin reddedilmesi gibi taleplerde bulunuyorlardı. Bu talepler, farklı seslerin duyulabilmesine olanak tanıyacak şekilde iletişim süreçlerinin demokratikleştirilmesi anlamına geliyordu.²⁶ Enformasyon ve iletişim düzeninin daha adil bir hale gelmesi için gerekli olan dönüşüm sürecinde uygulanması gereken 82 önerinin yer aldığı MacBride Raporu’nda, “iletişim hakkı” (right to communicate) temel insan hakları arasında görülüyor, medya yönetim süreçlerinde vatandaşların, sivil toplumun, yerel medyanın, sendikaların ve ilgili grupların katılımcı ve belirleyici olmaları gerektiği belirtiliyordu. Medyanın ticarileşmesinin, reklamcılarının baskısı altında kalmasının ve sahiplik yapılarındaki tekelleşmenin, kurulmak istenen adil düzen için engelleyici nitelikte olduğunu söyleyen Rapor, ulusötesi örgütlenen bu yapıların tek yönlü, dikey bir bilgi akışına neden olduğunu iddia ediyordu. “Serbest bilgi akışı” (free flow of information) kılıfı altında, bazı hükümetler ve ulusötesi medya, diğer ülkelerdeki istikrarı sarsıyor, egemenliklerini aşındırıp, ulusal gelişmelerini önlüyordu.²⁷

MacBride Raporu, 1980’de Belgrad’da düzenlenen UNESCO Genel Kurulu’nda tartışılmış, Üçüncü Dünya ülkelerinden olumlu tepkiler alırken, özellikle ABD ve Birleşik Krallık’ın büyük tepkisiyle karşılaşmıştır. AP VE UPI gibi

²⁵ “Many Voices One World”, <http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000400/040066eb.pdf>, 1981, (Erişim Tarihi 04.04.2016).

²⁶ Hamid Mowlana, “Toward A NWICO for the Twenty-First Century”, *Journal of International Affairs*, Cilt 47, No 1, Yaz 2003, s. 60-61.

²⁷ Thussu, a.g.e., s. 46.

Batı kaynaklı medya kuruluşları ve hatta Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (International Federation of Journalists) ve Amerika Gazete Yayımcıları Birliği (The American Newspaper Publishers Association) gibi gazetecilik örgütleri de bu raporun taraflı olduğu konusunda görüş bildirirler. Eleştirenlerin gözünde, raporun medyadaki özel mülkiyet yapısı ve reklamcılık üzerine söylediklerinin de açıkça gösterdiği gibi, bu değerlendirme Sovyet etkisi taşıyordu ve medyayı devlet güdümü altına alma amacındaydı. Bu ise doğrudan liberal Batılı değerlerle ve serbest bilgi akışı düşüncesiyle ters düşmekteydi. NWICO, Üçüncü Dünya diktatörlerinin medya özgürlüğünü boğmak, sansür uygulamak, yabancı gazetecileri uzak tutmak için kullandıkları bir bahaneydi. “Kültürel self-determinasyon”, “medya emperyalizmi”, “iletişimde ulusal egemenlik” gibi sloganlar, iletişim kanallarına müdahale etmek için kurgulanmıştı. Batı medyası Üçüncü Dünya’da gerçekte ne varsa, onu aktarıyordu: Siyasi istikrarsızlık, ekonomik geri kalmışlık, insan ve doğa felaketleri.²⁸

NWICO çerçevesinde öne sürülen düşünceler tartışılırken, bir kurum olarak UNESCO’nun ve MacBride’in kendisinin de, Batı medyasında suçlanmaya başladığı görülür. Özellikle Reuters’ın yöneticisi Gerald Long’un bu dönemdeki eleştirileri kayda değerdir. Long, henüz 1977’de “gelişmiş ülkelerle, adına ne istenirse o densin, üçüncü, bağlantısız, gelişmemiş ya da gelişmekte olan dünya arasındaki haber akışına ilişkin ya da bu konuları içeren pek çok uluslararası toplantı yapıldığını; bu ülkeler üzerine epeyce kafa patlatıldığını, bu konularda bundan sonra yapılacak en iyi çalışmanın ancak bir süre susmakla olabileceğini” söylüyor; 1979’da ise, yeni enformasyon düzeninin bir “slogan”, “baştan ölü doğmuş bir şey” olduğunu iddia ediyordu.²⁹ Kimilerine göre, UNESCO gerçek amaçlarını unutup, Üçüncü Dünya’nın uluslararası iletişim alanına tecavüzüne sponsorluk yapıyor, entelektüel meşruluk kazandırmaya çalışıyordu.³⁰

1981’de Ronald Reagan’ın ABD Başkanı seçilmesi, NWICO karşıtı seslerin daha da yüksek çıkmasının temel sebebi oldu. Bir önceki dönemde, Kuzey-Güney diyaloguna önem veren ve insan hakları konusundaki hassasiyetini pek çok kez gösteren Jimmy Carter’in aksine, ABD’nin Soğuk Savaş’tan galip çıkmasının mimarlarından olarak kabul edilen Reagan’ın sağ politikaları, NWICO tartışmalarının geleceğinde de belirleyici oldu. Reagan, gelişmekte olan ülkeler-

²⁸ Daya Kishan Thussu, “From Macbride to Murdoch: The Marketisation of Global Communication”, *Javnost - The Public*, Cilt 12, No 3, 2005, s. 50-51.

²⁹ Michal Palmer, “NWICO: Reuters’ Gerald Long versus UNESCO’s Seán MacBride”, Divina Frau-Meigs et al. (der.), *From Nwico to Wsis*, Bristol, GB, Intellect, 2012, s. 47.

³⁰ Thussu, “From Macbride to Murdoch”, s. 51.

de özel sektörün inşasına öncelik verilmesi gerektiğini söyleyerek, “trade not aid” (yardım yerine ticaret) prensibi gereğince, kalkınma yardımlarında ABD’nin kısıntıya gitmesini sağladı. UNESCO’nun Üçüncü Dünya ülkelerinde iletişim alanında projeler geliştirmek üzere kurduğu İletişimin Geliştirilmesi İçin Uluslararası Program (International Programme for the Development of Communication-IPDC) kurumunun, ilgili ülkelerin iletişim altyapısıyla ilgili kalkınma desteklerinde de kesintiye gitti.³¹ 1981’de Fransa’da Dünya Basın Özgürlüğü Komitesi (World Press Freedom Committee) tarafından düzenlenen “Özgürlüğün Sesleri Konferansı”nda (Voices of Freedom), UNESCO’ya serbest akış prensibini benimsemeleri yönünde çağrı yapılan bir deklarasyon yayınlandı. Metinde, “artık UNESCO’nun ve diğer hükümetlerarası kurumların haber içeriklerini düzenleyici ve basın için kurallar formüle edici girişimleri bırakmalarının zamanının geldiğine inanıyoruz” deniyor; esas üzerinde konuşulması gerekenlerin teknolojik gelişmeler, ekipman transferi, daha ucuz gazete kağıdı üretimi gibi pratik meseleler olduğu belirtiliyordu. Nitekim Reagan aynı sene, ileride atacağı adımın sinyallerini verecek şekilde, Temsilciler Meclisi’ne hitaben, “Özgürlüğün Sesleri Konferansı”nda yirmi bir ulusun bağımsız medya liderleri tarafından imzalanan deklarasyonu desteklediklerini” belirterek, şöyle devam ediyordu: “Kuruluşunda hizmet etmeyi hedeflediği yüksek amaçlara sırtını dönen UNESCO’yu desteklemeye devam edebileceğimizi sanmıyoruz.”³²

1984’te ABD, iletişimle ilgili konuları “politikleştirdiğini” iddia ettiği UNESCO’dan ayrıldığını duyurur. Bir yıl sonra, Reagan’la benzer politikalar güden Thatcher hükümeti altındaki Birleşik Krallık da UNESCO’dan çıkar.³³ Bu süreçte UNESCO ve NWICO karşıtı görüşler öyle yaygınlaşır ki, UNESCO Sekreteri Amadou-Mahtar M’Bow, UNESCO’yu amaçlarından saptırmaktan, anti-Amerikan propagandasının bir aracı haline çevirmekten, ABD ve Birleşik Krallık’ın ayrılmasına sebep olmaktan ötürü eleştirilir ve dünya çapında bir kuruluşun ilk Afrikalı yöneticisi olan M’Bow, yeniden seçimlere girmeyi reddetmek zorunda kalarak görevinden ayrılır. MacBride ismi neredeyse UNESCO içinde bir tabuya dönüşür. Diğer taraftan, ABD’nin ve Birleşik Krallık’ın UNESCO’dan ayrılmasının arkasında, NWICO hareketinin kendisinden ziyade, bu harekete verilen cevap aracılığıyla, dünyaya bir mesaj yollamak istenmesinin

³¹ Thussu, a.g.e., s. 51.

³² Cees J. Hamelink, “The Global Governance of Mass Media Market”, William J. Drake ve Ernest J. Wilson III (der.), *Governing Global Electronic Networks*, Cambridge, The MIT Press, 2008, s. 294-295.

³³ Mattelart, a.g.e., s. 90.